

УДК 94 (529): 930 (73)

Шевчук О.В.

Американська історіографія 1970-1980-х рр. про шляхи розв'язання тайванського питання

В американській історичній науці 1970-1980-ті роки характеризуються підвищенням інтересом до взаємовідносин КНР з США, зокрема до проблеми Тайваню. Цей інтерес був пов'язаний, по-перше, з початком нормалізації відносин між Пекіном та Вашингтоном, яка була викликана візитом президента США Р.Ніксона до Китаю в лютому 1972 р.; по-друге, з встановленням дипломатичних відносин між КНР та США з 1 січня 1979 р.

Необхідно зазначити, що проблема Тайваню, яка склалася після утворення КНР 1 жовтня 1949 року (1 березня 1950 р. Чан Кайші проголосив себе президентом Китайської республіки), залишається однією з найбільш складних та невирішених у стосунках між Вашингтоном та Пекіном.

На думку Дж.К.Фербенка, професора Гарвардського університету, збереження Тайваню в сфері впливу Сполучених Штатів було справою

принципу. Зміст американсько-китайського конфлікту навколо Тайваню полягав не стільки в створенні двох китайських держав, скільки в спробі створити "незалежний Тайвань, який з 1949 року залишався головним завоюванням нашої китайської політики" [1]. Крім цього, підкреслював Фербенк, Тайвань – "символ громадянської війни, в якій ми втратили все, крім Тайваню; ця проблема може роздмухати тліюче вугілля, ірредентизм щодо провінції, яка була відірвана від матері-батьківщини в результаті імпералістичної агресії Японії, а потім – Америки. Тайвань – острівна база з 18-мільйонним населенням для захоплення країни мільярда китайців; це економічне диво, наш шостий великий торговий партнер, негінуча мовна школа, доступне сховище предметів мистецтва і архівів, вивезених з Пекіну; це останній договірний порт з великими можливостями; наш неагресивний, необхідний ексо-союзник" [2]. США постійно надавали економічну, військову, політичну підтримку Тайваню. За 5 років, з 30 червня 1950 р. допомога уряду Чан Кайші тільки по лінії Управління міжнародного співробітництва (УМС) склала 652,8 млн. доларів, в тому числі 600 млн. доларів – "на підтримку оборони", 45 млн. доларів "допомога військовим силам" і 6,7 млн.

Передвиборчі програми політичних партій України				
Політична сфера	Економічна	Соціальна	Духовна	Зовнішньо-
Ліві партії: КПУ, виборчий блок СПУ-СелПУ, ПСПУ, виборче об'єднання "Громада"				
<ul style="list-style-type: none"> Повноваження Рад Демократія Соціально справедлива держава Радянська соціалістична Україна 	<ul style="list-style-type: none"> Захист вітчизняного виробника Надзвичайний економічний стан Державний контроль Регулювання цін Націоналізація підприємств Зміна податкової політики Державний монополізм Керівництво підприємств – 	<ul style="list-style-type: none"> Збільшення зарплат і пенсій Ліквідація заборгованості по соціальних виплатах і зарплаті Повернення заощаджень Реформування системи охорони здоров'я, захист материнства й дитинства Підтримка молоді 	<ul style="list-style-type: none"> Державний статус російської мови Реформування системи освіти Заборона пропаганди насильства Патріотизм, висока мораль 	<ul style="list-style-type: none"> Союз рівноправних братніх народів Розширення економічних і політичних зв'язків з Росією й Білоруссю Денонсування Хартії про особливе партнерство з НАТО
Центристи: НДП, СДПУ(о), блок демократичних партій – НЕП, СЛОН, виборчий блок – Партія праці та Ліберальна				
<ul style="list-style-type: none"> Громадянське суспільство Соціальна демократична держава Розвиток місцевого самоврядування 	<ul style="list-style-type: none"> Підтримка вітчизняного виробника Економічні реформи Податкова реформа Рівні права всіх форм власності Земельна реформа Розвиток підприємництва Сприятливий режим 	<ul style="list-style-type: none"> Пенсійна реформа Скорочення безробіття та ліквідація заборгованості по зарплаті і пенсіях Повернення заощаджень Запровадження молодіжних програм Реформа системи охорони здоров'я 	<ul style="list-style-type: none"> Свобода слова, особистості Сучасна система освіти Розвиток науки і культури Відродження духовності і моралі 	<ul style="list-style-type: none"> Росія – стратегічний партнер Співпраця в рамках СНД Зближення з Євросоюзом
Праві партії: УНА, виборчий блок "Національний фронт"				
<ul style="list-style-type: none"> Українська національна держава 	<ul style="list-style-type: none"> Наведення порядку Підтримка вітчизняного виробника і підприємництва Приватна власність на землю Податкова реформа Гарантії для іноземного 	<ul style="list-style-type: none"> Підвищення зарплат і пенсій Захист матері і дитини Повернення заощаджень Підтримка молоді Реформа медичної системи 	<ul style="list-style-type: none"> Реформа освіти, науки, культури Пропаганда християнських цінностей 	<ul style="list-style-type: none"> Інтеграція в Європу

доларів – "на технічне співробітництво" [3]. Для порівняння, Індія за цей же період по лінії УМС отримала всього 199,4 млн., Індонезія – 27 млн., Бірма – 19,5 млн. доларів [4]. За даними американського дослідника А.Дж.П'єрі військові закупки Тайваню (в основному в США) в 1977-1980 рр. склали 737 млн. доларів [5]. У 1983 р. Сполучені Штати поставили Тайваню озброєння на сумму 800 млн., а в 1984 р. – на 780 млн. доларів [6].

Разом з тим, початок нормалізації стосунків між КНР та США, пов'язаний з візитом Р.Ніксона в Пекін, вимагав перегляду позицій Вашингтону з питань Тайваню.

В американській історіографії 1970-1980-х років варіанти вирішення проблеми Тайваню широко обговорювались і пропонувались різноманітні шляхи її врегулювання. Однак, потрібно відмітити, що в цілому ні на жодній із серйозних дискусій, ні у висловлюваннях американських політичних діячів, включаючи конгресменів, не ставилось питання про безумовний розрив США з Тайванем й передачу його КНР. Зміст більшості пропозицій зводиться до того, що у випадку врегулювання проблеми Тайваню острову повинна бути гарантована безпека, він мусив набути певної самостійності і що його статус в складі КНР мав визначитися шляхом мирних переговорів між Пекіном і Тайбеєм. Значна частина вчених, головним чином ліберали, вбачали рішення тайванської проблеми в прямих переговорах між КНР і Тайванем, в результаті яких повинно бути узгоджено статус острова, форми і галузі його співробітництва з КНР. Сенатор Х.Скотт в доповіді сенатської комісії по закордонних справах про результати своїх переговорів з китайськими керівниками в липні 1976 року стверджував, що Китай готовий вести переговори з представниками Тайваню в будь-який час і без попередніх умов [7].

Р.Барнетт пропонував "економічне" рішення тайванського питання. З цією метою він запропонував ідею створення "економічної взаємозалежності" між КНР і Тайванем з наданням острову "спеціального статусу провінції" в межах одного Китаю", який давав би Тайваню свободу в галузі економіки, культури, внутрішнього управління. Якщо США не зможуть досягти будь-якого прогресу по Тайваню, вважав Р.Барнетт, то Пекін може вдатись до "економічних заходів у відповідь" – поставити перед торговими партнерами чанкайштів питання про вибір між Пекіном і Тайванем [8]. Р.Барнетт і професор Гарвардського університету Дж. Коен вимагали розриву офіційних стосунків з Тайбеєм, вважаючи що гомінданівський

режим від цього ніяк не постраждає, оскільки Китай "не має ні бажання, ні фізичних можливостей підкорити Тайвань силою" [9].

Професор Стенфордського університету Дж.Люїс пропонував понизити американське представництво на Тайвані до рівня повіреного в справах чи "групи зв'язку" і обмінятися послами з КНР, надавши Пекіну і Тайбею "можливість самим врегулювати внутрішні китайські протиріччя" [10]. Дж.К.Фербенк для врегулювання тайванської проблеми висунув ідею автономії Тайваню і "подвійного представництва" Китаю, зокрема відновлення прав КНР в ООН і збереження представництва Тайваню як "автономного району" Китаю [11].

Вихід з положення, на думку професора Дж.Коена, може бути знайдений шляхом підписання спільного американо-китайського комюніке, в якому США не тільки визнали б КНР єдиним законним урядом всього Китаю, але також ясно підтвердили б намір поважати зобов'язання, котрі вони на себе взяли в Каїрській декларації про приєднання Тайваню до Китаю [12]. Р.Скалапіно вбачає рішення проблеми в еволюції економічних, політичних, ідеологічних інститутів на Тайвані, яка приведе до поступової зміни ситуації в напрямку зближення острова з КНР. А поки що "тайванське питання можна покласти на полицю" і ще раз дати "осісти пилу" [13], – радить він. Р.Скалапіно також обґрунтовує як один з варіантів вирішення проблеми Тайваню – надання йому статусу незалежної держави [14].

Ідею автономного розвитку Тайваню в складі КНР відстоював і Р.Клоф: "Кращий шлях рішення проблеми Тайваню – це залишити її в спокої і надати пріоритет в її вирішенні самим китайцям" [15]. Разом з тим, він зазначав, що бажання США – бачити Тайвань ні американською базою, ні китайським бастионом, ні провінцією Японії, а автономною територією, номінально зв'язаною з Китаєм, але з якою СРСР, США і Японія підтримували б взаємкорисні стосунки [16]. Р.Клоф підкреслював необхідність збереження договору про "взаємну оборону" з Тайбеєм (1954 р.), вважаючи його гарантом "чотиристороннього балансу сил" [17].

Співробітник Ради із зовнішніх стосунків У.Барндс пропонував вирішити проблему Тайваню досить відкрито. Тайванський уряд потрібно заздалегідь попередити, що США мають намір визнати КНР, проте вони будуть консультуватися з його керівництвом з питань Тайваню і протистояти погрозам КНР. Одночасно необхідно законодавчо гарантувати безпеку американо-тайванських

торгових зв'язків в майбутньому, а також вирішити питання про поставки на Тайвань зброї і запасних частин до неї [18].

Таким чином, в американській ліберальній історіографії пропонувались різні варіанти вирішення проблеми Тайваню, але вона мала розв'язуватися, по-перше, мирним шляхом, через переговори двох сторін – КНР і Тайваню; по-друге, наданням острову особливого статусу і гарантій безпеки; по-третє, збереженням різноманітних зв'язків між Вашингтоном і Тайбеєм, навіть після розриву офіційних відносин.

Представники консервативного напрямку в американській історіографії категорично виступали проти прийняття умов Пекіну по Тайваню, а деякі його представники – взагалі проти будь-якої зміни статусу американо-тайванських стосунків. На захист цієї позиції наводились аргументи про те, що Сполучені Штати, залишивши союзника, підірвуть свій міжнародний авторитет, а також це призведе до паніки серед залежних від Сполучених Штатів малих країн [19].

Висловлювались побоювання і в тому, що подібний крок створить джерело напруженості в районі тайванської протоки, через що США можуть опинитись втягнутими в конфлікт з КНР [20]. Сполучені Штати "не мають права жертвувати Тайванем за міркуваннями честі і моралі" [21], – зазначив Р.Бові.

На думку Р.Кохена, використати "китайську карту" в антирадянських цілях буде можливо тільки після врегулювання тайванського питання [22].

Різноманітні аспекти американо-китайських стратегічних відносин та тайванська проблема досить докладно аналізується в монографії підполковника американської армії Г.Б.Гасса "Китайсько-американські зв'язки в галузі безпеки: Очікування і реальність", виданої Університетом національної оборони [23]. "Політичним планам США, – відмічає Г.Б.Гасс, – відповідає Китай не настільки могутній, що мав би змогу взяти Тайвань силою" [24].

Аналізуючи варіанти вирішення проблеми Тайваню, Г.Б. Гасс вважає нереальними спроби китайських керівників домогтися на острові встановлення суверенітету КНР мирним шляхом, разом з тим не виключає можливості проголошення Тайваню окремою державою й передбачає, що "статус Тайваню буде скоріше поліпшуватися" [25]. Але для цього "до продажу озброєння Пекіну необхідно підходити обережно, не забуваючи про безпеку Тайваню", що передбачає не тільки жорстке дозування в поставках військової техніки КНР, але й

"надання Тайбею матеріалів, необхідних для оборони в міру удосконалення озброєння НВАК" [26]. Постачання озброєння Тайбею необхідне для того, щоб "компенсувати збільшення сили НВАК поліпшенням оборони Тайваню" [27]. Причому поставки озброєння не означають необхідності надання двом сторонам аналогічних бойових систем.

Г.Б.Гасс рекомендує пустити на продаж КНР застаріле озброєння кінця 70-х років, дотримуючись особливої обережності у відношенні техніки, яка б посилила можливість китайських ВПС діяти проти Тайваню або збільшила б точність наведення ракетно-ядерної зброї [28]. Разом з тим він радить американським політичним діячам "уникати демонстративних жестів в питанні продажу зброї Тайваню, продовжувати свою лінію на достатньому для підтримання його оборони рівня, доки тайванська проблема не буде вирішена між Тайбеєм і Пекіном мирним шляхом" [29]. Г.Б.Гасс припускає, що в цьому випадку керівники КНР "можуть проявити роздратування і навіть принизити рівень дипломатичних відносин в тій же мірі, в якій вони повели себе, коли голландський уряд продав Тайваню два підводні човни. Однак це принесло б більше збитків Китаю, ніж Сполученим Штатам" [30].

Дещо з іншої сторони висвітлюється проблема Тайваню після нормалізації відносин між США та КНР в роботі відомого спеціаліста по Китаю, політолога Т.Робінсона "Військове сприяння Китаю та уроки Вашингтону" [31]. Т.Робінсон пропонує комплекс заходів політичного і військового характеру, направлених безпосередньо на Китай та його сусідів. Він вважає, що Вашингтон може впливати на політику КНР, "заохочуючи Пекін за хорошу поведінку" поставками військових товарів чи, навпаки, послабляючи зв'язки з ним в різних галузях, якщо Китай "буде діяти всупереч інтересам США" [32]. Зокрема, такий підхід Т.Робінсон пропонує застосувати для вирішення тайванської проблеми. На його думку, неприпустимо "залишити Тайвань", тобто не перешкоджати встановленню над ним суверенітету КНР [33]. Рішення проблеми Т.Робінсон вбачає в тому, щоб "стимулювати примирення між керівництвом КНР і тайбейським режимом, використавши для цього "той вплив на Пекін, який дає Сполученим Штатам передача технології Китаю" [34]. Такий варіант вирішення проблеми Тайваню фактично був направлений на закріплення острова, як окремого від КНР політичного утворення на невизначено довгий час.

Директор Центру азіатських досліджень Дж.Коппер взагалі вважає, що Сполученим Штатам просто не має про що вести переговори з Пекіном з приводу Тайваню, крім як про обіцянку Пекіну вирішити тайванську проблему мирним шляхом [35]. Дж.Коппер піддає критиці концепцію, зміст якої полягав у тому, що "відносини Сполучених Штатів з колишнім супротивником – Китаєм – повинні підтримуватись в зростаючому русі, щоб не погіршитись" [36].

Р.Майєрс, співробітник Стенфордського університету, виступав за більш жорстку "китайську політику" Вашингтону, оскільки Китай – це "зростаюча сила з власними унікальними проблемами і національними інтересами" [37]. Виходячи з цього, "Вашингтону немає потреби робити знижки заради поліпшення відносин з Китаєм. Такі знижки ні в якому разі не гарантують від розходження китайських і американських інтересів", – робив висновок Р.Майєрс. "Зокрема, – вважає він, – відносини США з двома Китаями, де-факто на державному рівні, можуть бути продовжені до тих пір, поки лідери в Пекіні і Тайбеї не вирішать приступити до переговорів" [38].

Отже, вирішення питання про статус Тайваню залишається для американської історіографії складним, дискусійним, тому цілком закономірне зауваження, зроблене А.Д.Барнеттом в дослідженні, присвяченому політиці Китаю: "Інтереси двох країн на Тайвані будуть і надалі розходитись, і на остаточне рішення тайванської проблеми піде багато років" [39].

Література

1. Fairbank J.K. The United States and China. – Cambridge (Mass), 1971. – P. 277.
2. Fairbank J.K. Chinabound; a Fifty-Year. Memoir. – N.Y., 1982. – P. 434.
3. Operations Report, ICA. – Wash., 1965. – P. 60.
4. Ibidem.
5. Pierre A.J. The Global Politics of Arms Sales. – Princeton, 1982. – P. 133.
6. Far Eastern Economic Review. – April 14, 1983. – P. 44.
7. Press Release. U.S. Senate. – Wash.D.C. – August 11, 1976.
8. Sino-American detent and its Policy Implications, Ed. by Gene T.Hsiao. – N.Y., 1974. – P. 22-24.
9. Washington Post. – 08.10.1977.
10. New York Times. – 29.09.1977.
11. Fairbank J.K. China. The people's Middle Kingdom and USA. – Cambridge (Mass), 1976. – P. 79.
12. China and the Great Powers. Relations with the United States, the Soviet Union and Japan. – P. 80-81.
13. Robert Scalapino. Asia and the Major Powers. AEL-Hoover policy Studies. – Stafford (Caff), 1972. – P. 93.
14. Robert Scalapino. Asia and the Road Ahead. University of California Press. – Berkeley, 1975. – P. 234.
15. Clough R. East Asia and U.S. Security. – Washington, 1975. – P. 146.
16. Ibid. – P. 147-148.
17. Ibid. – P. 149-150.
18. China and America. The Search for a New Relationship. Ed. by William I. Bams. – N.Y., 1977. – P. 229.
19. Cline R. Toward a Two China Policy // Asian Affairs. – 1976. – N 3. – P. 281-286; Cline R. Premeditated Murder of Taiwan in Offing // Asia Mail. – 1978. – October. – P. 11-12; Carver J. Taiwan's Russian Option // Asian Survey. – 1978, vol. 18. – N 7.
20. Chen K. Peking's Attitude Toward Taiwan // Asian Survey. – 1997. – N 10.
21. Bowie R. The Taiwan issue // Christian Science Monitor. – 09.06.1976.
22. The New York Times. – 04.05.1984.
23. H.B. Gass. Sino-American Security Relations. Expectations and Realities. – Wash., 1984.
24. H.B. Gass. Op. cit. – P. 41.
25. Ibid. – P. 20.
26. Ibid. – P. 48.
27. Ibid. – P. 49.
28. H.B. Gass. Op. cit. – P. 52.
29. Ibidem.
30. Ibid. – P. 48.
31. T. Robinson. Boosting China's Military: Lessons for Washington // Far Eastern Economic Review. – 1985, vol. 128. – N 23.
32. Ibid. – P. 29.
33. Ibidem.
34. T. Robinson. Op. cit. – P. 29.
35. John F. Cooper. Greeting Premier Zhoo with a Balanced China Policy. – "Background" Asian Studies Center. The Heritage Foundation. – Wash., 1984. – January 6. – N 6. – P. 7.
36. John F. Cooper. Greeting Premier Zhoo with a Balanced China Policy. – "Background" Asian Studies Center. The Heritage Foundation. – Wash., 1983. – August 23. – N 4. – P. 1.
37. R.H. Myers. The Pacific Bassin. To Promote Peace: U.S. Foreign Policy in the Middle-1980s (Dennis Barked). – Stanford, 1984. – P. 155.
38. R.H. Myers. Op. cit. – P. 155.
39. A. Dook Barnett. China Policy. Brookings Institution. – Wash.D.C., 1977. – P. 20.